

социальная академия. – М. : Социум, 2001. – 208 с. **4. Канішевська Л. В.** Формування життєвої компетентності вихованців у закладах інтернатного типу : наук.-метод. посіб. / Л.В. Канішевська. – К. : Пед. думка, 2007. – 172 с. **5. Мудрик А. В.** Социализация человека : учеб. пособие для высш. учеб. заведений / А. В. Мудрик. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 304 с. **6. Ніколаєску І.О.** Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: науково-методичний посібник / І.О. Ніколаєску. –Черкаси: ОПОПП, 2014. – 76 с.

References

1. Ball G.O. Humanization of the educational process in general educational institutions / Г.О. The ball - К. : Education, 1998. - 132 p. **2. Doctorovich M.O.** Formation of social competence of an older teenager from an incomplete family: author's abstract. dis for obtaining sciences. Degree of candidate ped. Sciences: 13.00.05 - social pedagogy / M.O. Doctorovich. - К. : Education, 2007. - 20 p. **3. Zhulkovskaya T.** Socialization of people with intellectual disabilities / T. Zhulkovska; Moscow humanist-social academy. - М.: Social, 2001. - 208 p. **4. Kanishevskaya L.V.** Formation of vital competency of pupils in residential institutions: science-method. manual / L.V. Kanishevskaya - К.: Ped. opinion, 2007. - 172 p. **5. Mudrik A.V.,** Socialization of man: study. allowance for higher education studying Institution / AV Mudrik. - 2nd ed., Corrected. and add - Moscow: Publishing Center "Academy", 2006. - 304 p. **6. Nikolaesko I.O.** Formation of social competence of students of general educational institutions in accordance with the requirements of new state educational standards: scientific methodical manual / IO Nikolaysk -Cherkasy: OIPOP, 2014. – 76

Дата відправлення 29.04.2018 р.

УДК 376.091.33-056.36:159.93

М. М. Утьосова
maschautosova93@gmail.com

ЗМІСТОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СПРИЙМАННЯ ПРОСТОРУ В ДОШКІЛЬНИКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Відомості про автора: Утьосова Марія Михайлівна, аспірант кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна Email: maschautosova93@gmail.com.

Contact: Utiosova Mariya, post-graduate student of the department correctional pedagogy and inclusive education of Kamenets-Podolsk National University named after Ivan Ogienko, Kamyanets-Podilskyi, Ukraine; Email: maschautosova93@gmail.com.

Утьосова М. М. Змістові аспекти розвитку сприймання простору в дошкільників з інтелектуальними порушеннями. У статті розглянуто змістові аспекти розвитку сприймання простору в дошкільників з інтелектуальними порушеннями, зокрема звертається увага на взаємозалежність його формування від рівня психофізичного розвитку дошкільника.

Автор звертає увагу на те, що особистісний розвиток дошкільників, як з типовим розвитком так й інтелектуальними порушеннями залежить від правильного формування усіх психічних процесів (пам'ять, увага, уява, мислення, відчуття, сприймання) та пізнавальних процесів (відчуття, сприймання, увага, уява, пам'ять) основу, яку складає процес сприймання.

Дошкільний період – це оптимальний період для розвитку пізнавальної сфери загалом, сенсорного розвитку, який є процесом засвоєння соціального досвіду.

Сенсорний розвиток в дошкільний період необхідний дитині для оволодіння будь-якою предметно практичною, образотворчою та суспільно-корисною діяльністю. Він не втрачає значення зі вступом дитини до школи і відіграє важливу роль у житті дорослої людини, сприяючи життєвій активності.

Найважливіша мета корекційного навчання полягає у розвитку особистості та підготовці дошкільників з інтелектуальними порушеннями до самостійної життєдіяльності, інтеграції в сучасну систему суспільних відносин. Рання педагогічна корекція, подолання та попередження відхилень у розвитку є визначальною умовою для досягнення цієї мети. При цьому важливого значення для психічного розвитку даної категорії дітей є пошук ефективних шляхів, серед яких актуальним виступає комплексний підхід до формування сприймання простору.

Отже, підсумовуючи результати автор вказує на те, що цілеспрямоване теоретико-практичне дослідження проблеми сприймання простору в дошкільників з типовим розвитком та інтелектуальними порушеннями дасть нам змогу знайти оптимальні психолого-педагогічні умови щодо розвитку та корекції даного процесу в останніх, а також розробити інноваційні системи щодо його формування.

Ключові слова: сприймання простору, психолого-педагогічні умови, сенсорний розвиток, дошкільники з типовим розвитком та інтелектуальними порушеннями.

Утёсова М. М. Содержательные аспекты развития восприятия пространства у дошкольников с интеллектуальными нарушениями. В статье рассмотрены содержательные аспекты развития восприятия пространства у дошкольников с интеллектуальными нарушениями, в частности обращается внимание на взаимозависимость его формирования от уровня психофизического развития дошкольника.

Автор обращает внимание на то, что личностное развитие дошкольников, как с обычным развитием так и интеллектуальными нарушениями зависит от правильного формирования всех психических процессов (память, внимание, воображение, мышление, ощущение, восприятие) и познавательных процессов (ощущение, восприятие, внимание, воображение, память) основу, которую составляет процесс восприятия.

Дошкольный период - это оптимальный период для развития познавательной сферы в целом, сенсорного развития, которое является процессом усвоения социального опыта.

Сенсорное развитие в дошкольный период необходимо ребенку для овладения любой предметно практической, изобразительной и общественно-полезной деятельностью. Оно не теряет значение с поступлением ребенка в школу и играет важную роль в жизни взрослого человека, способствуя жизненной активности.

Важнейшая цель коррекционного обучения состоит в развитии личности и подготовке дошкольников с интеллектуальными нарушениями к самостоятельной жизнедеятельности, интеграции в современную систему общественных отношений. Ранняя педагогическая коррекция, преодоление и предупреждение отклонений в развитии является определяющим условием для достижения этой цели. При этом важное значение для психического развития данной категории детей является поиск эффективных путей, среди которых актуальным выступает комплексный подход к формированию восприятия пространства.

Итак, подводя итоги автор указывает на то, что целенаправленное теоретико-практическое исследование проблемы восприятия пространства у дошкольников с типичным развитием и интеллектуальными нарушениями позволит нам найти оптимальные психолого-педагогические условия для развития и коррекции данного процесса у последних, а также разработать инновационные системы касательно его формирования.

Ключевые слова: восприятия пространства, психолого-педагогические условия, сенсорное развитие, дошкольники с типичным развитием и интеллектуальными нарушениями.

M. Utiosova Semantic aspects of the development of perception of space in preschoolers with intellectual disabilities. The article deals with the content aspects of the development of perception of space in preschoolers with intellectual disorders, in particular, attention is drawn to the interdependence of its formation on the level of psychophysical development of the preschool child.

The author draws attention to the fact that the personal development of preschoolers, both with typical development and intellectual disorders, depends on the proper formation of all mental processes (memory, attention, imagination, thinking, feeling, perception) and cognitive processes (sensation, perception, attention, imagination, memory) the basis of the process of perception.

Pre-school period is the optimal period for the development of the cognitive sphere in general, sensory development, which is the process of assimilating social experience.

Sensory development in the pre-school period is necessary for the child to master any substantially practical, pictorial and socially useful activity. It does not lose value with the introduction of a child to school and plays an important role in the life of an adult, contributing to life activity.

The most important goal of correctional training is to develop the personality and prepare preschoolers with intellectual disabilities for independent living, integration into the modern system of social relations. Early pedagogical correction, overcoming and preventing developmental deviations is critical to achieving this goal. At the same time, it is important for the mental development of this category of children to search for effective ways, among which the most relevant is the integrated approach to the formation of perception of space.

So, summing up the results, the author points out that the purposeful theoretical and practical study of the problem of perception of space in preschoolers with typical development and intellectual disorders will enable us to find optimal psychological and pedagogical conditions for the development and correction of this process in the latter, as well as to develop innovative systems in relation to its formation.

Key words: perception of space, psychological and pedagogical conditions, sensory development, preschoolers with typical development and intellectual disorders.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки та практики особливого значення набуває проблема інклюзивного

навчання дітей з психофізичними порушеннями, інтенсифікації корекційно-виховного впливу з метою оптимального розвитку дошкільників з інтелектуальними порушеннями. Актуальність її вивчення зумовлена необхідністю пошуку ефективних шляхів, зокрема комплексного підходу до змістовних аспектів розвитку сприймання простору в дошкільників з інтелектуальними порушеннями, що потребує проведення досліджень, спрямованих на розробку педагогічного забезпечення ефективного виховного впливу в зазначеному напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти проблеми розвитку сприймання простору в дошкільників у загальній психології та педагогіці розкриваються у працях А. Запорожця, В. Зінченка, Б. Ломова, А. Лурія (зміст та сутність пізнавальних процесів особистості: відчуття та сприймання), Б. Ананьєва, Є. Рибалко (особливості сприймання простору у дітей), З. Борисова, О. Локшиної, О. Олейнікової, Р. Семернікової (виховання почуттів у дітей), О. Кононко (сутність і шляхи реалізації індивідуального підходу у вихованні дошкільників), Н. Побірченко, В. Савельєва (особливості розвитку психомоторики та сенсомоторики у дошкільників), М. Лісіної, А. Рузкої (розвиток сприймання форми у дошкільників), В. Котирло, С. Шевченко (корекційно-розвиваюче навчання і виховання дітей дошкільного віку).

У спеціальній психолого-педагогічній літературі проблема розвитку сприймання простору в дошкільників розглядалось у таких напрямках: психологічні аспекти розвитку пізнавальних процесів в дошкільників з інтелектуальними порушеннями (С. Забрамна, М. Матвєєва, А. Обухівська, І. Соловйов, Н. Стадненко); сенсорне виховання дошкільників з інтелектуальними порушеннями (Ю. Андрухович, Є. Войлокова, Л. Ковальова); характеристика сенсорних та інтелектуальних порушень, шляхи їх корекції (Л. Назарова, С. Трикоз); особливості актуалізації уявлень дошкільників з інтелектуальними порушеннями (А. Виноградова, А. Кліх); формування соціальних навичок у дошкільників з інтелектуальними порушеннями (А. Висоцька); особливості формування образотворчої діяльності дошкільників з інтелектуальними порушеннями (О. Гаврілушкіна, А. Катаєва, Є. Стребелєва); особливості формування уявлень про форму предмету в дошкільників з порушенням інтелектуального розвитку у процесі ігрової та образотворчої діяльності (А. Катаєва, О. Мозолюк-Коновалова, А. Обухівська, Є. Стребелєва); готовність дошкільників з порушенням інтелектуального розвитку до навчання в школі (І. Єременко, В. Турчинська); своєрідність сенсорного розвитку та виховання дошкільників з порушенням інтелектуального розвитку (А. Катаєва); гаптичне та зорове сприймання дошкільників з типовим та

порушеним інтелектуальним розвитком (І. Мамайчук); особливості сприймання кольору дошкільниками з порушенням інтелектуального розвитку (Г. Цикото, Ж. Шиф); програмно-методичне забезпечення змісту корекційно-спрямованого навчання і виховання дошкільників з інтелектуальними порушеннями (Г. Блеч, І. Гладченко, С. Трикоз, О. Чеботарьова).

Отже, ми розуміємо, що питання змістові аспекти розвитку сприймання простору в дошкільників з інтелектуальними порушеннями є актуальним і недостатньо розробленим у спеціальній психології та корекційній педагогіці.

Мета статті полягає у розкритті теоретично обґрунтувати змістові аспекти розвитку сприймання простору в дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу. Сприймання – це психічний процес, що полягає в цілісному відображенні предметів і явищ навколишнього світу під безпосереднім впливом фізичних подразників на рецептори органів чуття. При цьому сприймання має суб'єктивний характер, бо воно залежить від попереднього досвіду і знань.

Основу сприймання простору становить пізнання непросторових властивостей об'єктів через зорові, вестибулярні, рухові та шкірні відчуття. У комплексі вони дають змогу судити про відношення тіла до вертикалі, про просторове положення і відстань до інших об'єктів. Сприймання простору не природжене, а виникає і розвивається у процесі життя.

Потрібно зазначити, що найважливішою у спеціальній дошкільній педагогіці є проблема формування сенсорних еталонів в дошкільників з інтелектуальними порушеннями, як провідної складової становлення особистості. У цілому ряді робіт, присвячених вивченню особливостей сенсорного розвитку дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями, відзначається можливість засвоєння дітьми сенсорних еталонів. Цьому сприяє мовленнєвий розвиток і засвоєння слів, що позначають еталонні властивості і відносини. У деяких випадках вибір на основі слова виявляється дошкільників з інтелектуальними порушеннями, більш розвиненим, ніж вибір за зразком. Це пов'язано з тим, що слово вказує на властивість, яка підлягає сприйняттю, дає фіксований еталон.

Тому, для дошкільників з інтелектуальними порушеннями розвиток сприймання простору відбувається нерівномірно, засвоєні еталони часто виявляються нестійкими, розпливчастими, відсутнє перенесення засвоєного способу дії з однієї ситуації на іншу. Досить складними є взаємовідношення між сприйманням властивості, знанням її назви,

можливістю діяти з урахуванням цієї властивості і можливістю здійснювати на її основі найпростіші узагальнення.

Для дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільний вік виявляється лише початком розвитку перцептивної дії. На основі виникнення у дошкільника інтересу до предметів, іграшок починається ознайомлення з їхніми властивостями і відношеннями. Тому, відзначають відсутність активних мовних висловлювань і спонукальних мотивів у процесі перцептивної діяльності дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Найскладніший із видів перцептивної діяльності, що формується у практичній діяльності завдяки узгодженій дії усіх аналізаторів – це сприймання простору. Незграбність та недостатня координація рухів, труднощі опанування предметними діями, загальний недорозвиток мовлення, що властиві дошкільникам з інтелектуальними порушеннями, негативно позначаються на формуванні сприймання і уміння орієнтуватись у просторі.

Для дошкільників з інтелектуальними порушеннями характерним є виділення із зовнішнього вигляду об'єкта не багатьох орієнтовних ознак діти переходять до більш досконалих видів перцепції, відтворюють в процесі всю сукупність властивостей предмету, що сприймаються, лише за допомогою корекційного навчання.

А в процесі корекційного впливу вдосконалюється сенсорна діяльність дитини, що дає змогу їй оволодіти не лише предметно практичною, ігровою, образотворчою діяльністю, але й навчальною, пізніше й трудовою.

Таким чином, слід зазначити, що сенсорний розвиток дошкільників з інтелектуальними порушеннями значно відстає від дошкільників з типовим розвитком та характеризується недостатньою сформованістю сенсорних еталонів, зокрема, кольору, форми, часу та сприймання простору, що утруднює розвиток пізнавальної діяльності та впливає на готовність дитини до навчання в школі.

Дошкільникам з інтелектуальними порушеннями властиве велике відставання у термінах розвитку сприймання простору, уповільнений темп розвитку. У них пізно і часто неповноцінно відбувається поєднання сприймання із словом, а це, затримує формування уявлень про навколишній предметний світ.

Висновки та перспективні напрямки дослідження. Отже, вивчення змістових аспектів розвитку сприймання простору в дошкільників з інтелектуальними порушеннями дають нам змогу побачити, що в дошкільників з інтелектуальними порушеннями розвиток сприймання простору відбувається нерівномірно, їм властиве велике відставання у термінах розвитку і основним засобом корекції

недоліків сприймання є організація практичної діяльності, за допомогою якої дитина удосконалює перцептивні дії, а також виділяє певні ознаки навколишнього світу. Однак, незважаючи на актуальність дослідження і вище розглянутих напрямків вивчення сприймання простору в дошкільників з інтелектуальними порушеннями більш детально потребує розробки у даній нозології дітей.

Бібліографія

1. Айрес Э. Дж. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития / Э. Дж. Айрес ; [пер. с англ. Юлии Даре]. – М. : Теревинф, 2009. – 272 с. **2. Ільченко А.М.** Ідеї раннього і вільного виховання дітей з обмеженими розумовими можливостями у педагогічній спадщині М. Монтессорі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / А.М. Ільченко. – Київ, 2007. – 20 с. **3. Катаева А.А.** Обучение умственно отсталых дошкольников в игровой форме с использованием показа и словесной инструкции / А.А. Катаева, С.И. Давыдова // Дефектология. – 1976. – №1. – С. 69-72. **4. Познавательные процессы:** ощущения, восприятия / под ред. А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова, В.П. Зинченко. – М.: Просвещение, 1972. – 335с. **5. Рогальська І. П.** Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.05 / І.П. Рогальська. – Луганськ: Луганський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, 2009. – 43 с. **6. Синьов В.М.,** Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини. – К.: Знання, 2008. – 359 с.

References

1. Aires E. J. Child and Sensory Integration. Understanding of hidden developmental issues / E. J. Ayres; [per. from english Julia Dare]. - M.: Terevinf, 2009. - 272 p. **2. Ilchenko A.M.** Ideas of Early and Free Education of Children with Disabilities in the Pedagogical Heritage M. Montessori: Author's Resume. dis for obtaining sciences. Degree Candidate ped Sciences: special 13.00.03 "Correctional pedagogy" / AM Ilchenko - Kyiv, 2007. - 20 p. **3. Kataeva A.A.** Teaching mentally retarded preschoolers in the game form using the show and verbal instruction / AA Kataeva, SI Davydova // Defectology. - 1976 - №1. - P. 69-72. **4. Cognitive processes:** sensations, perceptions / ed. AV Zaporozhets, BF Lomova VP Zinchenko - Moscow: Enlightenment, 1972. - 335s. **5. Rogalsk I.P.** Theoretical and methodical principles of socialization of the individual in preschool: author's abstract. dis Dr. Ped. Sciences: 13.00.05 / I.P. Rogalskaya - Lugansk: Lugansk National University. Taras Shevchenko, 2009. - 43 p. **6. Sinyov V.M.,** Matveeva M.P., Khokhlin O.P. Psychology is mental a retarded child. - K. : Knowledge, 2008. - 359 p.

Дата відправлення 27.04.2018 р.